

vischoyi osvity. [Student-centered learning as a dominant development of higher education].

8. Tarasov, S. V. (2011). *Obrazovatel'naya sreda: ponyatiye, struktura, tipolodiya*. [Educational environment: concept, structure, typology].

9. Udovichenko, G.M. (2012). *Kompetentnisniy pidhid yak skladova «studentotsentrovanoyi osvity»*. [Kompetentnisniy pidhid as a component of «studententered education»].

10. O'Neill, G. and McMahon, T. (2014). *Navchannya, oriyentovane na studentiv: SHCHO TSE ZNACHYT' DLYA STUDENTIV I LEKTORIV? [Student-Centered Learning: WHAT DOES IT MEAN FOR STUDENTS AND LECTURERS?]*.

11. Barnes, V. (2013). *P'yat' krokiv do stvorenniya prohresyvnogo klasu, oriyentovanoho na uchniv*. [Five Steps To Create A Progressive, Student-Centered Classroom].

12. Brandes, D. and Ginnis P. (1986). *Posibnyk z navchannya, oriyentovanoho na studentiv*. [A Guide to Student Centred Learning]. Oxford:

13. Lea, S. J., Stephenson, D., and Troy, J. (2003). *Stavlennya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv do navchannya, oriyentovanoho na studentiv: Poza» «osvitn'oyu bulimiyeyu»* [Higher Education Students' Attitudes to Student Centred Learning: Beyond «educational bulimia»]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗАБЛОЦЬКА Ольга Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри «Лабораторна діагностика» Житомирського медичного інституту.

Наукові інтереси: професійна освіта, теорія та методика навчання хімії, проблеми і перспективи підготовки фахівців спеціальності «Технології медичної діагностики та лікування», фізико-хімічні методи лабораторної діагностики.

НИКОЛАЄВА Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, асистент кафедри «Лабораторна діагностика» Житомирського медичного інституту.

Наукові інтереси: теорія та методика професійної освіти, проблеми і перспективи підготовки фахівців спеціальності «Технології медичної діагностики та лікування».

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZABLOTSKA Olga Serghiiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Laboratory Diagnostics of Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council.

Circle of scientific interests: professional education, theory and methods of teaching chemistry, problems and prospects of training specialists in the specialty «Technologies of medical diagnostics and treatment», physical and chemical methods of laboratory diagnostics.

NIKOLAEVA Iryna Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant of the Department of Laboratory Diagnostics of Zhytomyr Medical Institute of Zhytomyr Regional Council.

Circle of scientific interests: theory and methods of vocational education, problems and prospects of training specialists in specialty «Technologies of medical diagnostics and treatment».

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021 р.

УДК 373.5: 821.161.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-33- 37

ЛІЛІК Ольга Олександрівна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5187-1944>

e-mail: lilik8383@ukr.net

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ІНТЕГРАЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ:
РІВНІ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах активного реформування систем середньої і вищої освіти відповідно до європейських стандартів постає необхідність пошуку оптимальних шляхів підвищення ефективності освітнього процесу, зокрема і в контексті підготовки майбутніх учителів, які мають стати тими «агентами змін», які будуть реалізовувати на практиці всі положення, задекларовані в державних документах, що визначають основні напрями модернізації української освітньої системи на сучасному етапі. Як результат, посилюється увага до змістових і процесуальних компонентів професійної освіти майбутніх

учителів загалом і вчителів української мови і літератури зокрема. Одним із шляхів інтенсифікації освітнього процесу в закладах вищої освіти є міждисциплінарна інтеграція, яка має забезпечити системність і ґрунтовність набутих компетенцій. Це набуває особливого значення в умовах Нової української школи, одним із завдань якої є формування особистості, здатної ефективно розв'язувати навчальні і професійні завдання на основі застосування сформованих компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обґрунтування методологічно-теоретичних засад

міждисциплінарної інтеграції упродовж останніх десятиліть перебуває в центрі уваги дослідників, зокрема О. Джулик визначає системологічні аспекти інтеграції [2]); І. Зяюн схарактеризував інтеграційні процеси у вищій освіті [3]); С. Гончаренко, І. Козловська здійснили методологічне обґрунтування проблем інтеграції [1]). Науковці вивчають також шляхи реалізації міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці фахівців різних галузей. Проте аналіз наукової літератури дав підстави для висновку, що теоретичне обґрунтування міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці майбутніх учителів-словесників та шляхи її реалізації не набули системного відображення в сучасних педагогічних дослідженнях.

Метою статті є характеристика рівнів і шляхів реалізації міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці майбутніх учителів української мови й літератури.

Вклад основного матеріалу дослідження. Згідно з філософським словником, «інтеграція» (з лат. *integration* – відновлення, наповнення, від *inter* – цілий) – це поєднання, взаємозв'язок елементів у єдине ціле; процес наближення і зв'язку наук, що відбувається разом з процесами диференціації; взаємодоповнення окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в єдине ціле, що передбачає ускладнення і зміцнення зв'язків між ними [8]. У професійній педагогіці інтеграцію розглядають як процес і результат поєднання компонентів змісту освіти для отримання цілісних знань, умінь, навичок студентів за допомогою взаємозв'язку дисциплін, у результаті чого вони набувають нової якості [5, с. 186], а також як діалектично взаємопов'язаний з диференціацією процес взаємопроникнення структурних компонентів (наукової інформації, методології) різних галузей знань, що здійснюється на загальній соціально-гносеологічній і логіко-методологічній основі та супроводжується зростанням узагальненості і комплексності, ущільненості та організованості знань [7, с. 385]. Це дає підстави для висновку, що в процесі інтеграції елементи утворюють цілісність не на основі їхньої функціональної чи цільової подібності, а за принципом взаємодоповнення, на базі поглиблення наявних і формування нових внутрішніх зв'язків. Отже, міжпредметна інтеграція передбачає конвергенцію, синтез і, як кінцевий результат, емерджентність, яка передбачає появу характеристик, які невластиві для окремих елементів.

У межах нашого дослідження

міждисциплінарну інтеграцію розглядаємо як процес і результат поєднання структурних елементів змісту освіти для досягнення вищого рівня цілісності системи знань, умінь і навичок майбутніх учителів української мови й літератури, а також формування в них цілісного наукового світогляду. Така інтеграція передбачає поєднання різних складових професійної освіти, а також керівництво ними для досягнення запланованих результатів.

С. Гончаренко, І. Козловська зазначали, що передумовою для застосування міждисциплінарної інтеграції є систематичне та цілеспрямоване використання міжпредметних зв'язків, яке сприятиме докорінній перебудові освітнього процесу. Дослідники визначили основні типи міждисциплінарних зв'язків: попередні (освітній процес базується на навчальному матеріалі, що вже відомий студентам з попередніх дисциплін), супутні (під час розгляду проблемних питань використовується матеріал із суміжних навчальних предметів) та перспективні (знання, які студенти використовуватимуть, вивчаючи новий навчальний курс у майбутньому) [1, с. 11].

Власну класифікацію інтеграційних зв'язків на основі домінувальної ознаки запропонував Ю. Тюнников, зокрема дослідник виділив такі типи інтеграції: предметна (формування цілісних уявлень про різноманітні сфери об'єктивної дійсності); понятійна (формування багатокомпонентних понять); світоглядна (поєднання сукупності наукових фактів, гіпотез, законів, теорій для формування єдиної картини світу); діяльнісна (сукупність різних видів діяльності, постановка й розв'язання міжпредметних пізнавальних завдань); концептуальна (поєднання світоглядних, теоретичних і практичних елементів, які є основними регуляторами поведінки) [6, с. 21].

Три основні рівні в межах міждисциплінарної інтеграції виділила І. Пастирська, яка основою для ранжування вважає зіставлення змістового і процесуального елементів інтеграції [4, с. 14]. Перший – найвищий – рівень цілісності, результатом якого є формування нової навчальної дисципліни, що характеризується інтегрованістю та має власний предмет вивчення. Основним інтегративним фактором на цьому рівні є комплексні науки, а педагогічна інтеграція є перехідним типом інтеграції загальної і професійної освіти. Другим рівнем інтеграції, на думку дослідниці, є рівень дидактичного синтезу, коли інтеграція навчальних дисциплін

здійснюється систематично на базі однієї з них. Водночас кожен навчальний предмет, задіяний у цьому процесі, зберігає свій статус та концептуальні основи. Дидактичний синтез характеризує не лише змістову інтеграцію навчальних дисциплін, а й актуалізує процесуальний синтез, що передбачає інтеграцію форм навчання із загальноосвітніх дисциплін [4, с. 15]. Найнижчим рівнем інтеграції загальноосвітніх і професійних дисциплін є рівень міжпредметних зв'язків, характерною ознакою якого є асиміляція інструментарію (технічного і теоретичного). У межах такої інтеграції навчальна й базова дисципліни зберігають суверенітет в освітньому процесі. Її метою є актуалізація знань студентів, їх узагальнення та систематизація [4, с. 16].

Аналіз наукових досліджень дав змогу розглядати міжпредметну інтеграцію в межах професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури на трьох рівнях, а саме: як інтеграцію змісту (рівень окремих навчальних дисциплін (історико-літературних й теоретико-літературних, педагогічних і методичних) і навчального матеріалу); як інтеграцію способів діяльності (уміння й навички оперувати матеріалом під час навчання, а також подальшої професійної діяльності); як інтеграцію ціннісних ставлень, результатом яких є сформовані компетентності.

У цьому контексті розглянемо основні шляхи реалізації міждисциплінарної інтеграції в межах професійної підготовки майбутніх учителів-словесників. Перший шлях – це інтеграція в межах аудиторних занять (лекційних, практичних, лабораторних тощо). Варто зазначити, що будь-яка навчальна дисципліна вже є інтегрованою системою, компоненти якої є самостійними підсистемами, взаємодія яких утворює цілісну систему знань. На жаль, в умовах стрімкого скорочення кількості годин на викладання окремих навчальних предметів повноцінно висвітлити деякі теми можна лише шляхом реалізації міждисциплінарної інтеграції, проводячи міжпредметні паралелі, вправно залучаючи матеріал різних навчальних курсів та актуалізуючи знання студентів.

Наприклад, у межах курсу «Історія української літератури XVI–XVIII ст.» для кращого засвоєння матеріалу з теми «Полемічна література як зародження української публіцистики» студенти мають орієнтуватися в історичній ситуації, що склалася наприкінці XVI – на початку XVII ст. на українських землях (створення Речі Посполитої і перехід українських воєводств під юрисдикцію Польщі, діяльність

князя Костянтина Острозького й Острозької академії, розвиток освіти й книгодрукування на українських землях, національно-визвольні рухи під проводом С. Наливайка і К. Косинського), мистецькому контексті (щодо доби Бароко в Україні, поняття «козацьке бароко», характерних ознак барокової літератури), релігійних аспектах (основні відмінності й суперечності між католиками й православними, причини загострення протистояння в досліджуваній період).

Другим шляхом є інтеграція в межах самостійної роботи студентів, наприклад, у процесі виконання завдань з курсу «Методика навчання української літератури» студенти мали створити за допомогою комп'ютерних програм інфографіку за біографією чи художнім твором українського письменника, а також «стрічку часу» за життєвим і творчим шляхом митця і суспільно-політичними подіями. Персоналію чи твір вони могли обрати самостійно відповідно до шкільної програми з предмета. Виконання таких завдань передбачало актуалізацію знань студентів з курсів «Історія української літератури» і «Вступу до літературознавства», а також у процесі роботи студенти мали звернутися до історичного й мистецького контекстів. Варто зазначити, що подібні завдання передбачали не лише інтеграцію знань, а й способів діяльності, оскільки здобуті навички зі створення навчальних матеріалів за допомогою онлайн-інструментів стануть їм у нагоді під час підготовки уроків і позакласних заходів у межах педагогічної практики.

Третім шляхом для міжпредметної інтеграції є науково-дослідницька діяльність студентів, зокрема й написання курсових і кваліфікаційних робіт, які можуть виконуватися на перетині кількох наукових і навчальних дисциплін. Кваліфікаційна робота з філології має містити методичний додаток із планом-конспектом уроку, системою завдань і вправ з відповідної теми чи методичними рекомендаціями до її вивчення.

Четвертий шлях реалізації міждисциплінарної інтеграції – це участь студентів у додаткових формах організації освітнього процесу – спецсеминарах, тренінгах, воркшопах, майстер-класах, круглих столах, які можуть проводитися в межах грантової діяльності чи бути формою самоосвіти майбутніх учителів-словесників.

П'ятий шлях – це виховна робота на факультеті чи в університеті загалом, що передбачає організацію і проведення заходів, пов'язаних із профілем навчання (Свято вишиванки, День української писемності і мови, День учителя, річниця від дня

народження письменників тощо), а також державних свят, знаменних і пам'ятних дат, тижнів факультету, які потребують опрацювання додаткових матеріалів і їх використання.

Узагальнюючи результати наукових досліджень і досвід практичної діяльності, можемо дійти висновку, що організація освітнього процесу на філологічних факультетах педагогічних закладах вищої освіти на інтегрованій основі характеризується такими перевагами:

– зміст такого навчання є інформаційно більш насиченим і спрямованим на формування в студентів-філологів системного й комплексного мислення;

– уможливорює формування альтернативного мислення майбутніх учителів-словесників, що сприятиме об'єктивному оцінюванню навчального матеріалу й пошуку нових шляхів розв'язання навчальних і професійних завдань;

– сприяє розвитку здатності усвідомлювати загальні тенденції й закономірності в різноманітних явищах і процесах;

– стимулює формування діалектичного мислення майбутніх учителів-словесників, яке дає змогу розв'язувати різні проблемні ситуації;

– інтеграція образно-емоційного і логічного компонентів процесу навчання сприяє цілісному сприйняттю світу, оскільки призводить до залучення різних механізмів пізнавальної і науково-дослідницької діяльності;

– інтеграція різнохарактерного змісту інтенсифікує формування ціннісного ставлення студентів-філологів до здобуття освіти, підвищення рівня їхньої мотивації до професійної діяльності.

У результаті дослідження визначено такі особливості застосування міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці майбутніх учителів української мови й літератури:

– послідовність і наступність засвоєної інформації різного характеру, встановлення взаємозв'язків між окремими інформаційними блоками;

– актуалізація наявних знань, можливість їхнього корегування, активний розвиток асоціативних зв'язків у взаємозв'язку з образною (емоційною) сферою особистості майбутнього вчителя;

– поступове зміцнення й поглиблення міжпредметних зв'язків з акцентуванням на світоглядних, психологічних, культурологічних аспектах;

– активізація усіх видів діяльності студентів-філологів, системне застосування

проблемного й розвивального навчання;

– комплексне й системне поєднання методів контролю, самоконтролю, діагностики як під час аудиторних занять, так і під час виконання студентами самостійної роботи і науково-дослідних завдань.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. На сучасному етапі розвитку освітньої системи міждисциплінарна інтеграція може стати каталізатором освітнього процесу в закладах вищої освіти, забезпечить комплексну й ґрунтовну підготовку майбутніх учителів української мови й літератури до професійної діяльності, оскільки вона охоплює широке коло питань: від здобуття теоретичних знань і формування практичних умінь і навичок їх застосування до формування особистісного і професійного світогляду.

Визначено основні шляхи реалізації міждисциплінарної інтеграції в професійній підготовці майбутніх учителів української мови й літератури: у межах аудиторних занять, самостійної роботи, науково-дослідної діяльності, виховної роботи й додаткових форм організації освітнього процесу (грантових проєктів і самоосвіти).

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у більш детальному обґрунтуванні окремих рівнів і шляхів міждисциплінарної інтеграції, розробленні навчально-методичного забезпечення для ефективної її реалізації в освітньому процесі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. У. Теоретичні основи дидактичної інтеграції / С. У. Гончаренко, І. М. Козловська // Педагогіка і психологія. №2, 1997. С. 9–18.
2. Джулик О. Реалізація нових підходів до професійної освіти шляхом побудови інтегрованих спецкурсів / О. Джулик // Педагогіка і психологія професійної освіти. № 3, 1997. С. 78–82.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної наукової методології / І. А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія. № 9, 2007. С. 49–69.
4. Пастирська І. Інтеграція змісту предметів природничого і гуманітарного циклів як загальнопедагогічна проблема (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. Я. Пастирська. Ужгород, 2012. 20 с.
5. Професійна педагогічна освіта : інноваційні технології та методики : монографія / [за ред. О. А. Дубасенюк]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 504 с.
6. Тюнников Ю. С. Существенные признаки и паспортные характеристики интегративного процесса / Ю. С. Тюнников // Интеграционные процессы в педагогической теории и практике. Вып. 2, 2007. С. 19–22.
7. Энциклопедия профессионального образования / [под ред. С. Я. Батышева]. В 3-х томах. Т. 3. М. : «АЛО», 1999. 488 с.

8. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

REFERENCES

1. Goncharenko, S. U., Kozlovs'ka, I. M. (1997). *Teoretychni osnovy dydaktychnoyi integraciyi*. [The theoretical basis of didactic integration]. Kiev.
2. Dzhulyk, O. (1997). *Realizaciya novykh pidhodiv do profesijnoyi osvity shlyahom pobudovy integrovanykh speczkursiv*. [The implementation of new approaches to vocational education by building integrated courses]. Kiev.
3. Zyazyun, I. A. (2007). *Filosofiya pedagogichnoyi naukovoї metodologiyi*. [Philosophy of pedagogical scientific methodology]. Kiev.
4. Pasty'rs'ka, I. Ya. (2012). *Integraciya zmistu predmetiv pryrodnychogo i gumanitarnogo cyklyv yak zagalnopedagogichna problema (kinecz XX-pochatok XXI stolittya)*. [Integration of content natural and humanities as general pedagogical problem (the end of the twentieth century and the beginning of XXI)] Uzhgorod.
5. Dubasenyuk, O. A. (2009). *Profesijna pedagogichna osvita : innovacijni tehnologiyi ta metodyky*. [Professional pedagogical education, innovative technologies and techniques]. Zhy'tomyr.
6. Tyunnykov, Yu. S. (2001). *Sushhestvennye pryznaky i pasportnye harakterystyky integratyvnogo processa. Integracyonnye processy v pedagogycheskoj teoryi u praktyke*. [Essential characteristics and

passport characteristics of the integrative process].

7. Batyshev, S. Ya. (1999). *Encyklopedyya professyonalnogo obrazovanyya*. [Encyclopedia of professional training]. Moscow.

8. Shynkaruk, V. I. (1986). *Filosofskyi slovnyk*. [Philosophical dictionary]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛІЛІК Ольга Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури, методика навчання української літератури в закладах середньої і вищої освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LILIK Olha Oleksandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ukrainian Language and Literature of T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium».

Circle of scientific interests: professional training of future teachers of Ukrainian language and literature, methodic of Ukrainian literature learning in secondary and higher education.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2021 р.

УДК 17.021.2:316.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-194-37-40

НЕЖИВА Ольга Миколаївна –

доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри сучасних європейських мов Київського національного торговельно-економічного університету

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4229-6754>

e-mail: nezhyva@gmail.com

SMART – ОСВІТА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ СЬОГОДЕННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Людина ХХІ століття асоціюється з масовою комп'ютеризацією та Інтернетом. Адже вона створила неймовірну кількість новітніх комп'ютерних технологій, що набагато полегшили її життя у світі. Усе більшого поширення здобули матеріальні та технічні цінності, які не обминули і навчальний процес. Звичайно, поява всесвітньої павутини внесла свої корективи щодо зміни концепції навчання. Так, з'явилася Smart-освіта у ХХІ столітті. Саме слово smart має англійське походження, що перекладається як розумний або технологічний. Проте, науковий керівник школи «Освіта в інформаційному суспільстві» Московського економіко-статистичного інституту (МЕСІ) В. П. Тихомиров пояснює даний термін як нову властивість, яка характеризує Інтернет-інтеграцію у даному

об'єкті двох і більше елементів, які раніше не поєднувалися [4]. Оскільки, термін smart – це абревіатура таких слів як Self-directed, Motivated, Adaptive, Resource-enriched, Technology, які перекладаються: самостійний, мотивований, адаптивний, збагачений ресурсами, технологічний.

Відтак, Smart-освіта – це навчальний процес у якому використовують технологічні інновації та Інтернет-ресурси. Адже це дає можливість слухачам здобути професійні компетенції на основі системного багатовимірного бачення і вивчення дисциплін, з урахуванням їх багатоаспектності і безперервного оновлення змісту [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність впровадження інноваційних технологій в освітній процес досліджували чимало вчених. Вихідні положення даної тематики ми можемо знайти